

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Савкіна Олега Сергійовича на тему:
«Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі
кримінального провадження», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Важливою умовою стабільного розвитку держави й забезпечення конституційних прав особи у суспільстві є підвищення результативності боротьби зі злочинністю та справедливість судочинства, адже людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Питому вагу в забезпеченні нормального існування суспільства і прав кожної його особи становлять дії правоохоронних та судових органів не лише у загальному напрямі боротьби зі злочинністю та здійснення судочинства, а й щодо дотримання, у процесі своєї діяльності, принципу встановлення об'єктивної істини з метою, як вказано у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

Актуальність дисертаційного дослідження Савкіна О. С. ще й у тому, що нині намітилися деякі відходи законодавця від чіткого закріплення у кримінально-процесуальному законі принципу об'єктивної істини у кримінальному провадженні, а також намагання підміни цього принципу принципом змагальності тощо. Окрім цього, вказані проблеми неоднозначно сприймаються і науковою спільнотою.

Дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому досить системно розглянути усі вказані проблемні питання та здійснено систематизоване філософсько-правове обґрунтування необхідності

збереження нормативної вимоги встановлення істини за результатами кримінального провадження в умовах нинішнього реформування кримінального процесу. Зокрема, доведено, що через гносеологічну різноплановість філософського та кримінально-процесуального пізнання будь-які суперечності у філософських концепціях природи істини не можуть слугувати підставами для відмови від поняття «істина» у кримінальному провадженні.

Отже, тема дисертаційного дослідження О. С. Савкіна є вельми актуальною як у теоретичному, так і у практичному відношеннях. Адже, з одного боку, наявні проблеми, пов'язані з методологією встановлення істини при здійсненні кримінального провадження, наразі не мають свого однозначного вирішення у сучасній юридичній науці, а з іншого – є низка прогалин та суперечностей у нормативному регулюванні слідчо-розшукових дій та доказового процесу.

Таким чином, визначення кримінально-процесуальної природи істини у спосіб, викладений дисертантом задля розширення наукових знань про її унікальну роль у процесі кримінального провадження, є суспільно важливими задля вирішення актуальних проблем доктринального та законодавчого процесу щодо удосконалення її належного правового закріплення у кримінально-процесуальному законодавстві.

2. Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. У дисертаційному дослідженні сформульовано ряд наукових положень, висновків та рекомендацій, які мають достатнє обґрунтування, що чітко проглядається у роботі дисертанта.

Автором продемонстровано досить високий рівень знань, уміння наукової методики систематизувати та критично аналізувати законодавчі акти, наукові підходи до вирішення ключових питань встановлення істини у процесі кримінального провадження.

Обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій досягнута автором роботи завдяки використанню достатнього обсягу доктринальних і нормативних джерел та визначається правильно обраним системним методологічним підходом до здійсненого дослідження, достатнім використанням вітчизняних та зарубіжних наукових і нормативних джерел та матеріалів судової практики. Сказане дозволило дисертанту дослідити ключові аспекти обраної нею проблематики, розв'язання яких має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, і які на сучасному етапі залишаються ще недостатньо дослідженими.

Тому, дисертація містить теоретично обґрунтовані висновки та чимало пропозицій щодо вдосконалення чинного нормативно-правового забезпечення зазначеної проблематики, рекомендацій у науково-дослідній сфері, практичної діяльності та освітнього процесу. Про вказане свідчать, зокрема, й два акти впровадження результатів дисертаційного дослідження, які додані до дисертації.

Обґрунтування одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації відображена в його опублікованих працях. Достовірність дослідження підтверджується його результатами та висновками. Достовірність одержаних результатів досягнута здобувачем завдяки використанню достатнього обсягу доктринальних та нормативних джерел. Обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до здійсненого дослідження та достатнім використанням наукових і нормативних джерел, матеріалів судової практики.

3. Наукова новизна одержаних результатів та їх теоретичне й практичне значення. Аналіз змісту та результатів проведеного дисертаційного дослідження свідчить, що у роботі шляхом комплексного філософсько-правового дослідження змісту, актуальності, стану наукового опрацювання та потенційних способів розв'язання ряду ключових аспектів проблеми встановлення істини під час кримінального провадження, було

послідовно та логічно вирішено кожне із поставлених завдань і досягнуто мети дослідження.

Дисертація містить достатньо наукових положень, висновків та рекомендацій, які характеризуються високим ступенем наукової новизни.

Наукова новизна отриманих результатів обумовлена методологією системного підходу, який у поєднанні із діалектикою став основою формування й обґрунтування нового вирішення наукового завдання щодо визначення та розкриття сутності й значення істини у встановленні фактичних обставин та обстановки кримінального правопорушення для забезпечення справедливого судочинства.

Визначаючи основні напрямки дослідження обраної теми, дисертант зауважує, що проблема встановлення істини під час кримінального провадження полягає; по-перше, у її пов'язаності з низкою фундаментальних філософсько-гносеологічних питань щодо спроможності пізнання об'єктивної істини як такої; по-друге, вона стосується багатоаспектної проблематики у частині розробки й застосування методологічних засобів отримання достовірної інформації про розслідувані події; по-третє, ця проблема пов'язана з нормативними колізіями у регламентації процесуальної діяльності, зумовленими переходом від принципу об'єктивної істини до принципу змагальності сторін.

Тому, автор цілком обґрунтовано досліджує зазначену проблему в таких трьох аналітичних її аспектах, як гносеологічний (спрямований на вирішення суперечностей у тлумаченнях самого змісту поняття «істина» та його кримінально-процесуальних специфікацій), методологічний (що полягає у визначенні дієвих шляхів і засобів встановлення істини під час кримінального провадження, а також в аналізі технологій ефективного використання методів проведення слідчої діяльності) та нормативний (метою якого є оптимізація правових засад розслідування кримінальних правопорушень) (с. 42).

Заслуговує на увагу і критико-аналітичний підхід дисертанта до дослідження стану наукового опрацювання проблеми встановлення істини під

час здійснення кримінального провадження (підрозділ 1.2). При цьому автор не обмежується суто описовим оглядом наявних у класичній та сучасній науці поглядів, а виявляє ключові суперечливі моменти у їхньому контексті та певну функціональну обмеженість у їх практичному застосуванні; відповідно, базовим орієнтиром при виробленні власної позиції щодо таких питань слугує прагнення дисертанта подолати подібні недоліки. Тим самим його авторська позиція набуває досить високого рівня переконливості, наукової новизни та практичної значущості.

Варто також відзначити належний фаховий рівень здобувача щодо володіння дослідницькою методикою та її ефективного застосування при вивченні розглянутих у дисертації складних наукових проблем та розробці авторських підходів до їх вирішення. Зокрема, дисертант виявляє досить ретельне ставлення до технологічних аспектів комбінування використовуваних у своєму дослідженні загальнонаукових та спеціальних методів (с. 67 - 80).

Аналізуючи контроверсійність сучасних філософсько-гносеологічних концепцій стосовно змісту поняття «істина», котра стала одним з головних чинників відмови від об'єктивної істини як мети кримінального провадження та реорганізації останнього на засадах принципу змагальності сторін, автор обґрунтовано доводить, що зважаючи на гносеологічну різноплановість філософського та кримінально-процесуального пізнання (на відміну від першого, встановлення істини в межах кримінального процесу спрямоване не на осмислення природи речей, а лише на підтвердження чи спростування певних фактичних обставин, що мають значення для справи), будь-які суперечності у філософських оцінках істинності тлумачень такої природи навряд чи слід вважати як підставу для відмови від поняття «істина» в кримінальному провадженні. До того ж встановлення істини у справі є необхідним компонентом і головним засобом прийняття обґрунтованого та справедливого рішення як мети правосуддя (с. 109 - 110).

Це головне та дуже важливе судження дисертанта щодо встановлення істини, яке стосується як необхідності його чіткого правового визначення, так і застосування у практиці діяльності слідчих та судових органів.

Особливу увагу у дисертації приділено аналізу актуальних проблем методології розслідування кримінальних правопорушень та формуванню доказової бази у кримінальному провадженні (підрозділ 2.2). При цьому автор ґрунтується на ідеї, відповідно до якої ключовою умовою оптимізації згаданої методології є дослідження її логічних підвалин, на базі яких може забезпечуватись суттєве підвищення міри об'єктивності та дієвості її застосування. Зокрема, дослідження у зазначеному напрямку здатні забезпечувати методологічне підґрунтя для моделювання подій, що розслідуються, оскільки спрямовані на максимально можливе відтворення їх реальної картини (враховуючи при цьому не лише статичні, а й динамічні аспекти останньої).

Окрім того, у сфері методології розслідування, яка має міжпредметний та інтегративний характер, на основі такого логічного моделювання забезпечується релевантне й координоване застосування різноманітних наукових методів, які використовуються з метою встановлення істини під час здійснення кримінального провадження.

Отже, узгодження нормативних підстав оцінювання доказів на предмет їхньої належності, допустимості, достовірності та достатності з логічними критеріями таких оцінок є вагомим чинником об'єктивізації підходів до формування доказової бази у кримінальному провадженні (с. 130-131).

Також хотілося б відзначити ґрунтовність дослідження у дисертації логіко-методологічних основ планування та здійснення верифікаційно-доказових процедур (зокрема, таких як допит та слідчий експеримент) (підрозділ 2.3). У цьому контексті автор аргументує тезу про те, що ефективність верифікації показань, які отримуються під час допиту, значною мірою залежить від своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, що здійснюється на основі критеріїв раціональної прийнятності останньої.

Такі критерії базуються, головним чином, на логічних відношеннях сумісності та впливання (с. 150).

Окрім того, через переважно суб'єктивний характер показань, які отримуються у процесі допиту осіб, вони потребують, на слухну думку автора, додаткової верифікації методом слідчо-експериментального моделювання, що ґрунтується на логічній реконструкції досліджуваних подій.

Дієвим засобом забезпечення успішності такої верифікації є метод «калібрування» експериментальної моделі у напрямку багатовимірного узгодження гіпотетичної картини кримінального правопорушення, що розслідується, з системою наявних фактичних даних (у тому числі й отриманих у процесі такого експериментування). Цільовим орієнтиром при цьому має слугувати якомога повніша ідентифікація між ключовими параметрами картин подій, що розслідуються та експериментально змодельованої.

Обґрунтування ж процесуальних висновків на підставі верифікованих у такий спосіб показань повинно здійснюватися відповідно до логічних умов доказовості аргументації (с. 151).

Критично аналізуючи сучасні дискусії щодо законодавчого визначення цілей і завдань кримінального процесуального доказування (підрозділ 3.1), дисертант переконливо демонструє, що принцип встановлення істини, попри його формальну відсутність у тексті закону, не втратив свого значення і в чинній «змішаній» моделі кримінального процесу України на усіх його стадіях.

Автор також цілком справедливо стверджує, що мета встановлення істини аж ніяк не суперечить принципу змагальності та стандарту доведення «поза розумним сумнівом». Навпаки, будучи функціонально взаємодоповнюючими, вони разом сприяють більш ефективному виконанню завдань кримінального процесу.

Тож, як резюмує здобувач, попри сучасні дискусії стосовно мети кримінального процесуального доказування, встановлення істини (у її

матеріальному, формальному чи договірному аспекті) є необхідним компонентом такої мети на всіх стадіях цього процесу (с. 178 - 179). Адже процедура кримінального провадження, яка завершується прийняттям судового рішення (де інформація про дію чи подію, що розглядається, оформлюється в процесуальну істину), визначається відповідно до матеріально-правової оцінки діяння, що розслідується (за результатами якої відомості про нього набувають статусу матеріальної істини) (підрозділ 3.2).

Свою чергу, така оцінка має ґрунтуватися на верифікованих даних щодо обставин справи, які підлягають доказуванню. Тому в будь-якому випадку – чи йдеться про матеріальну або ж формальну (процесуальну) істину – необхідною (з погляду самої ідеї правової справедливості) є пряма чи опосередкована їхня узгодженість із встановленою під час кримінального провадження об'єктивною істиною. До того ж, як демонструється у дисертації, за цієї умови уможливується істотне зменшення колізійності в нормативних основах правового регулювання останнього. Отже, чим більш узгодженим з реальністю є матеріальне (а через його посередництво й процесуальне) право, тим меншою стає ймовірність наявності суперечностей як всередині кожного з них, так і між ними (с. 201).

Нарешті, вартує уваги те, що дисертант не обмежується дослідженням поточного стану вітчизняного доказового права, а здійснює також глибокий та багатоплановий філософсько-правовий аналіз перспектив його розвитку в контексті євроінтеграції України (підрозділ 3.3). Зокрема, автор обґрунтовує тезу про те, що питання стосовно достовірності доказів, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню (відповідно до ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України), не повинно вирішуватися на рівні лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності. Адже об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у такій достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення у результаті проведення експертних

досліджень. Крім цього, мірою зростання потенціалу зазначених засобів розслідування та відповідної досяжності високих доказових стандартів, дедалі більш виправданою стає нормативна орієнтація на встановлення істини під час здійснення кримінального провадження (с. 222).

Таким чином, дисертація О. С. Савкіна виявляє доволі високий творчо-аналітичний потенціал її автора, а висловлені у ній міркування та пропозиції відзначаються науковою новизною та актуальністю.

Таке дослідження є *актуальним* і *значущим* не тільки для формулювання нових теоретичних положень у теорії кримінального процесу, а й для практики діяльності слідчих та судових органів і спрямоване на заповнення прогалин, що існують у важливій сфері їх діяльності.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження О. С. Савкіна є завершеною та самостійно виконаною науковою працею, яка відповідає всім вимогам до таких робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії як за змістовими, так і формальними критеріями.

Автором опубліковано 8 наукових праць, серед яких: 3 статті у фахових виданнях, що відповідають юридичній спеціалізації; 2 статі у наукових періодичних виданнях інших держав; 3 – це тези доповідей, які представлені на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації, логіка розгляду поставлених питань, рівень аргументації основних положень та висновків, що виносяться на захист, викладення матеріалу та оформлення дослідження, відповідають вимогам ВАК України щодо таких дисертацій.

Все вищезазначене дає вагомі підстави для позитивної оцінки праці.

За кількісними та якісними характеристиками вказані праці дисертанта свідчать про їх відповідність вимогам, визначеним наказом МОН України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

Аналіз самого змісту тексту дисертації дає підстави зробити висновок, що робота виконана з дотриманням чинного законодавства щодо захисту авторських прав. У тексті забезпечено коректність посилань на використані джерела, дані та відомості, використано достовірні результати наукових досліджень. У роботі не виявлено фактів академічного плагіату, фальсифікації чи фабрикації даних. Дисертація виконана з дотримання вимог академічної доброчесності.

5. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Водночас є потреба зупинитися на деяких положеннях та дискусійних моментах, які потребують врахування, уточнення, або ж можуть стати предметом дискусії під час обговорення дисертації.

По-перше, наполягаючи на необхідності нормативізації встановлення об'єктивної істини у процесі кримінального провадження, автор недооцінює той факт, що далеко не у кожному випадку така істина може бути встановлена. Саме з цієї причини насамперед наразі спостерігається тенденція до відходу від даної вимоги та реорганізація вітчизняного кримінального процесу на засадах змагальності.

По-друге, встановлення істини навряд чи можна вважати головною метою кримінального провадження, спрямованого у першу чергу на прийняття справедливого процесуального рішення. Адже сама по собі наявність цілком достовірних доказів ще не гарантує обґрунтованості та справедливості останнього. До того ж істина – це лише відповідність доказових матеріалів реальному станові речей, тоді як справедливість змістовно пов'язана з уявленнями про належне, котрі не мають взаємооднозначної кореляції з чим існує дійсність. Саме тому, до речі, одна й та сама реальна ситуація може мати абсолютно різні тлумачення з боку різних суб'єктів, що її оцінюють.

По-третє, з огляду на відзначені вище обставини, в контексті здійснення кримінального провадження, мабуть, доцільніше вести мову не про об'єктивну, а про процесуальну істину (тобто істину, встановлену у ході слідства та судового розгляду, що набула статусу юридичного факту, а не

просто є констатацією об'єктивної реальності). Так, скажімо, твердження про те, що протягом тижня Земля робить сім повних обертів навколо своєї осі є, вочевидь, об'єктивною істиною, проте його навряд чи слід вважати юридичним фактом.

По-четверте, у підрозділі 2.2 автор висловлює низку критичних зауважень щодо оцінки доказів на основі внутрішнього переконання уповноважених суб'єктів, мотивуючи свою позицію надмірним узалежненням процесуальних висновків та рішень від суб'єктивної волі осіб, що їх приймають.

У кримінальному провадженні дійсно уповноважені суб'єкти приймають вольові рішення, але, як цього вимагає закон, вони базуються на основі їх внутрішнього переконання, яке формується не за принципом «як так думаю», а за принципом та методологічною основою, які встановлені у ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України, де закріплено, що таке переконання слідчого, прокурора, слідчого судді, суду повинно ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом. Вони оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94).

Аспект внутрішнього переконання слід розглядати не тільки стосовно самих доказів, але й стосовно методики розслідування та судового розгляду, висновків уповноважених осіб про доведеність (недоведеність) певних фактів, що розслідуються чи розглядаються у суді, а також їх відповідальності за прийняті вольові рішення у кримінальному провадженні тощо.

Ба більше, якби таке суб'єктивне прийняття рішення у кримінальному провадженні можна було б звести до певної суто механічної процедури, то для цього не залучалися б, мабуть, живі люди з їхніми специфічними знаннями, досвідом, емоціями тощо, які завжди є суб'єктивними.

По-п'яте, робота, на наш погляд, значно виграла б у плані доступності сприйняття її змісту, якби здобувач частіше вдавався до наочних ілюстративних матеріалів із царини слідчо-криміналістичної та судової практики при інтерпретації доволі ґрунтовних та фундаментальних теоретичних положень дисертації. Особливо це стосується пропозицій автора, щодо логіко-методологічних підвалин розслідування та кримінального процесуального доказування.

Одночасно слід підкреслити, що висловлені зауваження та побажання мають дискусійний та рекомендаційний характер, а тому не знижують досить високу оцінку цієї роботи. Зроблені зауваження не претендують на безспірність. Вони носять уточнювальний і не суто принциповий характер, а стосуються лише деяких дискусійних положень, що у своїй сукупності не впливає на загальну позитивну оцінку, не перекреслює позитивного доробку автора і не дає підстав для сумнівів щодо якості форми й змісту праці, яка вбачається втіленням практично і теоретично корисного напрямку в кримінальному процесі.

ВИСНОВОК:

1. Дисертація Савкіна Олега Сергійовича на тему: «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є завершеним самостійним дослідженням актуальної у сучасній юридичній науці теми.

У цій праці отримані нові науково обґрунтовані результати, які за своєю сутністю й змістом характеризуються актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю, а також теоретичною та практичною значущістю.

2. Дисертація відповідає науковій спеціальності та вимогам ВАК України до дисертацій, пп. 13-15 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. №423, а її автор - Савкін Олег Сергійович - заслуговує на присудження

наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент - професор кафедри
конституційного та адміністративного права
Національного транспортного університету,
кандидат юридичних наук, доцент**

Богдан РОМАНЮК

03 листопада 2025 р.